

ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ

Τζον Γκρέι

Η ΑΛ ΚΑΪΝΤΑ ΚΑΙ Η ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογικό σημείωμα του υπεύθυνου της σειράς	9
Ευχαριστίες	15
1. ΤΙ ΚΑΤΕΣΤΡΕΨΕ Η ΑΛ ΚΑΪΝΤΑ	17
2. ΤΡΙΑ ΝΕΩΤΕΡΙΚΑ ΠΡΟΤΑΓΜΑΤΑ	23
3. ΟΙ ΠΙΟΝΙΕΡΟΙ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ	55
4. ΜΙΑ ΠΟΛΥ ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΑΓΟΡΑΣ	79
5. Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	103
6. Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	123
7. ΡΑΧ ΑΜΕΡΙΚΑΝΑ;	143
8. ΓΙΑΤΙ ΑΚΟΜΗ ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΜΟΝΤΕΡΝΟΣ;	165
Ευρετήριο	193

1 ΤΙ ΚΑΤΕΣΤΡΕΨΕ Η ΑΛ ΚΑΪΝΤΑ

Η λέξη «ανθρωπότητα» είναι η πλέον αποκρουστική. Δεν εκφράζει τίποτα το καθορισμένο και απλώς προσθέτει στη σύγχυση όλων των υπόλοιπων εννοιών ένα είδος παρδαλού ημίθεου.

Αλεξάντρ Χέρτσεν¹

ΟΙ ΚΑΜΙΚΑΖΙ που επιτέθηκαν στην Ουάσινγκτον και στη Νέα Υόρκη στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 έκαναν κάτι περισσότερο από το να σκοτώσουν χιλιάδες πολίτες και να γκρεμίσουν το Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου. Κατέστρεψαν τον κυρίαρχο δυτικό μύθο.

Οι δυτικές κοινωνίες διακατέχονται από την πεποίθηση ότι η νεωτερικότητα συνιστά μία και μοναδική κατάσταση, παντού την ίδια και πάντοτε θετική. Καθώς οι κοινωνίες εκσυγχρονίζονται, μοιάζουν όλο και περισσότερο. Ταυτόχρονα βελτιώνονται. Το να είσαι μοντέρνος σημαίνει να υλοποιείς τις αξίες *μας* — τις αξίες του Διαφωτισμού, έτσι όπως εμείς αρεσκόμαστε να τις σκεφτόμαστε.

Δεν υπάρχει πιο αποβλακωτικό κλισέ από αυτό που περιγράφει την Αλ Κάιντα ως ένα πισωγύρισμα στα χρόνια του Μεσαίωνα. Η Αλ Κάιντα είναι ένα υποπροϊόν της παγκοσμιοποίησης. Όπως τα παγκόσμια καρτέλ ναρκωτικών και οι εικονικές εταιρείες επιχειρήσεων που αναπτύχθηκαν στη

δεκαετία του 1990, εξελίχθηκε σε μια εποχή κατά την οποία η χρηματοοικονομική απορρύθμιση έχει δημιουργήσει αχανείς δεξαμενές εξωχώριου πλούτου και το οργανωμένο έγκλημα έχει παγκοσμιοποιηθεί. Το πιο διακριτό της χαρακτηριστικό —η προβολή μιας ιδιωτικοποιημένης μορφής οργανωμένης βίας σε παγκόσμιο επίπεδο— ήταν αδύνατο να υπάρξει στο παρελθόν. Παρόμοια, η πεποίθηση ότι η έλευση ενός καινούργιου κόσμου μπορεί να επισπευθεί με θεαματικές πράξεις καταστροφής δεν μπορεί να ανευρεθεί πουθενά κατά την περίοδο του Μεσαίωνα. Οι πιο κοντινοί πρόδρομοι της Αλ Κάιντα ήταν οι επαναστάτες αναρχικοί στην Ευρώπη στα τέλη του 19ου αιώνα.

Οποιοσδήποτε αμφισβητεί ότι ο επαναστατικός τρόμος είναι μια νεωτερική επινόηση βασικά προσπαθεί να σκαρώσει ένα τέχνασμα για να ξεχαστεί η πρόσφατη ιστορία. Η Σοβιετική Ένωση αποτέλεσε μια προσπάθεια υλοποίησης των ιδεωδών του Διαφωτισμού για έναν κόσμο χωρίς εξουσία και συγκρούσεις. Στην επιδίωξη αυτού του ιδεώδους, σκότωσε και σκλάβωσε δεκάδες εκατομμύρια ανθρώπων. Η ναζιστική Γερμανία διέπραξε τη χειρότερη πράξη γενοκτονίας στην ιστορία. Και το έκανε με σκοπό να διαμορφώσει έναν νέο τύπο ανθρώπου. Καμία εποχή στο παρελθόν δεν είχε καλλιεργήσει τέτοια προγράμματα. Οι θάλαμοι αερίων και τα γκουλάγκ *ανήκουν στη νεωτερικότητα*.

Υπάρχουν πολλοί τρόποι να βιώνεις τη νεωτερικότητα, και κάποιοι από αυτούς είναι ειδεχθείς. Παρ' όλα αυτά η πεποίθηση ότι υπάρχει μόνο ένας τρόπος και ότι αυτός είναι πάντοτε θετικός έχει βαθιές ρίζες. Από τον 18ο αιώνα και

εφεξής άρχισε να γίνεται κοινή πεποίθηση ότι η μεγέθυνση της επιστημονικής γνώσης και η χειραφέτηση του ανθρώπινου είδους προχωρούν χέρι χέρι. Αυτή η πίστη του Διαφωτισμού —γιατί σύντομα απέκτησε τα διακριτικά γνωρίσματα της θρησκείας— εκφράστηκε πολύ καθαρά σε ένα εξωτικό, ενίοτε γκροτέσκο, αλλά με τεράστια, σταθερή και μακροχρόνια επιρροή, πνευματικό κίνημα των αρχών του 19ου αιώνα που αυτοαποκαλούνταν «θετικισμός».

Οι θετικιστές πίστευαν ότι, καθώς οι κοινωνίες θα βασιζόνταν όλο και περισσότερο στην επιστήμη, ήταν δεδομένο ότι θα καθίσταντο περισσότερο όμοιες. Η επιστημονική γνώση θα δημιουργούσε μια οικουμενική ηθική σύμφωνα με την οποία σκοπός της κοινωνίας θα ήταν η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη παραγωγή. Μέσα από τη χρήση της τεχνολογίας, η ανθρωπότητα θα μπορούσε να επεκτείνει την εξουσία της στους πόρους της γης και να κατανικήσει τις χειρότερες μορφές φυσικής σπάνης. Η φτώχεια και ο πόλεμος ήταν δυνατό να εξαλειφθούν. Μέσω της δύναμης που θα της δινόταν από την επιστήμη, η ανθρωπότητα θα ήταν ικανή να δημιουργήσει έναν καινούργιο κόσμο.

Ωστόσο πάντα υπήρχε διαφωνία για τη φύση αυτού του καινούργιου κόσμου. Για τον Μαρξ και τον Λένιν θα ήταν μια αταξική, εξισωτική αναρχία. Για τον Φουκουγιάμα και τους νεοφιλελεύθερους μια οικουμενική ελεύθερη αγορά. Αυτές οι απόψεις για ένα μέλλον που θα βασιζόταν στην επιστήμη είναι πολύ διαφορετικές. Αλλά αυτό σε καμία περίπτωση δεν εξασθένησε την κυρίαρχη επίδραση που ασκούσε η πίστη που εξέφραζαν.

Μέσω της βαθιάς επίδρασής τους στον Μαρξ, οι θετικιστικές ιδέες ενέπνευσαν το καταστροφικό σοβιετικό πείραμα του κεντρικού οικονομικού σχεδιασμού. Όταν το σοβιετικό σύστημα κατέρρευσε, οι ιδέες αυτές αναδύθηκαν και πάλι μέσω της θρησκευτικής λατρείας της ελεύθερης αγοράς. Τελικά εδραιώθηκε η πεποίθηση ότι μόνον ο αμερικανικού τύπου «δημοκρατικός καπιταλισμός» είναι πραγματικά νεωτερικός, και ότι αυτός είναι προορισμένος να διαδοθεί παντού. Στην πορεία, ένας οικουμενικός πολιτισμός θα αναδυθεί και η ιστορία θα φτάσει στο τέλος της.

Αυτό το δόγμα μοιάζει να ανήκει στη σφαίρα της φαντασίας, και πράγματι έτσι είναι. Αυτό όμως που εκπλήσσει είναι ότι η πίστη στο συγκεκριμένο δόγμα είναι ακόμη ευρέως διαδεδομένη. Διαμορφώνει τα προγράμματα των κύριων πολιτικών κομμάτων σε όλο τον κόσμο. Καθοδηγεί τους πολιτικούς οργανισμούς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Αποτελεί την ψυχή του «πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία», κατά τον οποίο η Αλ Κάιντα θεωρείται ένα απομεινάρι του παρελθόντος.

Αυτή η αντίληψη είναι τελείως λανθασμένη. Όπως ο κομμουνισμός και ο ναζισμός, το ριζοσπαστικό ισλάμ είναι νεωτερικό. Παρόλο που ισχυρίζεται ότι είναι αντιδυτικό, έχει διαμορφωθεί τόσο από δυτικές ιδεολογίες όσο και από τις ισλαμικές παραδόσεις. Όπως οι μαρξιστές και οι νεοφιλελεύθεροι, οι ριζοσπάστες ισλαμιστές θεωρούν την ιστορία ως το προανάκρουσμα ενός καινούργιου κόσμου. Όλοι τους είναι πεπεισμένοι ότι μπορούν να αναδιαμορφώσουν

την ανθρώπινη κατάσταση. Εάν πράγματι υπάρχει ένας ιδιάζων νεωτερικός μύθος, τότε είναι αυτός.

Στον καινούργιο κόσμο που οραματίζεται η Αλ Κάιντα, η εξουσία και οι συγκρούσεις έχουν εξαφανιστεί. Αυτό είναι αποκύημα της επαναστατικής φαντασίας, όχι ένα πρόγραμμα για μια βιώσιμη σύγχρονη κοινωνία. Αλλά αυτός ο καινούργιος κόσμος που οραματίζεται η Αλ Κάιντα δεν είναι πολύ διαφορετικός από τις φαντασιώσεις που προέβησαν ο Μαρξ, ο Μπακούνιν, ο Λένιν, ο Μάο και οι νεοφιλελεύθεροι ευαγγελιστές που τόσο πρόσφατα εξήγγειλαν το τέλος της ιστορίας. Όπως τα νεωτερικά δυτικά κινήματα, η Αλ Κάιντα θα «κολλήσει» στην προσπάθειά της να λάβει υπόψη της τις ανθρώπινες ανάγκες.

Ο νεωτερικός μύθος είναι ότι η επιστήμη θα προσφέρει τη δυνατότητα στην ανθρωπότητα να πάρει στα χέρια της τη μοίρα της. Αλλά η «ανθρωπότητα» καθαυτή είναι ένας μύθος, ένα σκονισμένο απομεινάρι της θρησκευτικής πίστης. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν παρά άνθρωποι, οι οποίοι χρησιμοποιούν τη μεγέθυνση της γνώσης που τους παρέχεται από την επιστήμη για να επιδιώξουν τους ανταγωνιστικούς τους σκοπούς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Alexander Herzen, *My Past and Thoughts*, Berkeley, Los Angeles και Λονδίνο: University of California Press, 1999, σ. 523.

Οι καμικάζι που επιτέθηκαν στην Ουάσινγκτον και τη Νέα Υόρκη στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 κατέστρεψαν τον κυρίαρχο δυτικό μύθο, ότι δηλαδή, καθώς οι κοινωνίες θα εκσυγχρονίζονται, θα μοιάζουν όλο και περισσότερο και θα συμμερίζονται τις ίδιες αξίες, και ότι ο δρόμος προς τη νεωτερικότητα είναι μόνο ένας.

Η Αλ Κάιντα, προϊόν κι αυτή της νεωτερικότητας και της παγκοσμιοποίησης, δεν πρόκειται να είναι η τελευταία ομάδα που θα χρησιμοποιήσει τα προϊόντα του μοντέρνου κόσμου για την εξυπηρέτηση των δικών της στόχων.

Ο Γκρέι διαλύει το μύθο ότι οι ανθρώπινες αξίες και πεποιθήσεις μπορούν να αναδιαμορφωθούν από την επιστήμη και την πρόοδο της γνώσης. Περιγράφει με δεικτική ειρωνεία την άνοδο των θετικιστών, αυτής της σέκτας που θεοποίησε την επιστήμη και την τεχνολογία, και εξετάζει τις διάφορες προσπάθειες αναδιαμόρφωσης της ανθρωπότητας, από τον ολοκληρωτισμό του μπολσεβικισμού και του ναζισμού έως τα νεωτεριστικά πειράματα του μοντέρνου ριζοσπαστικού ισλάμ και τις ολοκληρωτικές φαντασιώσεις των προφητών της παγκοσμιοποίησης. Αναλύει με ενάργεια τις πραγματικές πηγές των συγκρούσεων στον κόσμο, αναφέρεται με καυστικότητα στην αμερικανική ισχύ και τις ψευδαισθήσεις της, και περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους οι πολιτισμοί των λαών θα αντισταθούν στις προσπάθειες αποδιάρθρωσής τους από τους ιεραπόστολους της παγκόσμιας ελεύθερης αγοράς.

Ο **Τζον Γκρέι** είναι πολιτικός φιλόσοφος και Καθηγητής της Ευρωπαϊκής Σκέψης στο London School of Economics. Έχει γράψει, μεταξύ άλλων, τα βιβλία *Two Faces of Liberalism*, *Isaiah Berlin* και *Straw Dogs*. Στα ελληνικά κυκλοφορεί το βιβλίο του *Απαιτητή αυγή* (Πόλις, 1999).

ISBN 960-375-723-3

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧΗΣΗΣ 3723